

Pražské policejní ředitelství, jeho Státní (politická) policie a její informátoři z řad občanstva v převratných dobách Velké války očima očistného Výboru pro prozkoumání policejního archivu v letech 1918–1920

*Zdeněk Kárník**

1. Širší okolnosti a souvislosti

Pojetí článku je ovlivněno tím, že tématem je závěr existence habsburského mocnářství, poznamenaný těžce neúspěchy německo-českého vyrovnání zvláště v Čechách a v souvislosti s tím i jakýmsi ne právě slavným vyhasnutím rakouské předlitavské policejní agentury mezi obyvatelstvem, především českým, a to vyhasnutím oboustranným.

Poválečný proces, který lze z opačné stránky jevu pojmenovat jako snahu po očistě české společnosti od udavačů, nebude probírán meritorně, stane se ovšem východiskem poznání, třebaže je sám o sobě hodný pozor. Proto budou vyložena příslušná fakta o organizaci očisty podrobněji.

Podobný jev vstoupil do našich dějin po skončení nacistické okupace a činnosti gestapa a jeho agentury mezi Čechy, třebaže byl o to dramatictější, oč větší a drastičtější byly následky činnosti tajné státní policie. Další opakování přinesla komunistická diktatura a její pád. Odlišností tu bylo ještě víc už jen proto, že StB disponovala nesporně nejpčetnější agenturou mezi obyvateli a využívala ji s většími finančními i personálními náklady, systematicky a po dlouhá léta nejméně dvou generací. Srovnání těchto tří dějinných jevů, jež tvoří ve svém celku jednu z výrazných specifik českých dějin, nebude ovšem předmětem této drobné studie – třebaže záměrem autora zůstává úvahu o tom podnítit.

Co všechny vzpomínané etapy problému spojuje, je totiž jejich vnitřní mravní náboj – který náleží v této citlivé záležitosti bez jakékoli pochybnosti mezi nejpokleslejší jednání části příslušníků národa. Právě to se odrazilo vždy i v reakci veřejnosti na provinilce od okamžiku jejich prozrazení. Sám očistný proces nelze hodnotit jinak než jako součást snahy o mravní sebezáchovu národa. Nicméně podobné rozhořčení bývá vždy promíšeno s mravní kocovinou, kterou pokaždé národ v okamžicích zúčtování prožívá. Na ní se přižívovaly vždy avanturisté, pro které se stala očista výnosným řemeslem. Jde tedy o jev dosti složitý.

2. Situace před vyústěním Velké války

Již v posledních dvou třech letech a poté měsících existence habsburského mocnářství se začala rozvíjet diskuse o tom, které osobnosti politického života se asi zapletly s rakous-

* Prof. PhDr. Zdeněk Kárník, DrSc.; Historický ústav Fakulty humanitních studií Univerzity Hradec Králové a Ústav hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (zdenekarnik@post.cz).

kou tajnou policií, předávaly jí určité informace a poškozovaly národní život. Přes tuhost cenzury byly nezřídka probírány i v tisku. (Souviselo to ovšem i s taktikou tajné policie, která šla vždy ráda či přímo záměrně na ruku diskreditačním tažením, mířícím proti nepohodlným politickým osobnostem – ač šlo někdy o souvislosti budící podiv.) Na veřejný paškál byli totiž národními radikály bráni tehdy především politici, kteří ještě v roce 1917 ba i 1918 byli názoru, že budoucnost českého národa by byla nejlépe zajištěna v podunajské federaci, tj. národně státním přesvědčením českými Rakušany. Při tom šlo nepochybně o utilitární diskreditační kampaně. Byly pochopitelné, neboť byl v české společnosti veden úporný zápas o zásadní reorientaci národní politiky – zda totiž má ještě smysl pokoušet se o obrodu a podstatnou reformu mocnářství, jež by pak byla v jistých směrech expandujícímu národnímu hnutí prospěšná, či zda se Rakouska již vzdát a obrátit naděje k jeho nepříteli, ke státům Dohody, třeba by to byl asi krok do tmy. O podstatě problému máloco věděly široké vrstvy obyvatel i ti, kdo stáli v jejich popředí. Infiltrace českých špiček do vedení politické policie byla totiž nepatrná a omezovala se na dezinformaci tajné policie (viz dále).

I proto byla představa, že rakouská policie disponuje nejen kohortami obyčejných, jaksi „pouličních“ či „hospodských“ českých zrádců, ale řídí v zájmu mocnářství i významnější a směřovatelné české politiky, natolik rozšířená, že znatelně působila na politickou sílu či slabost diskreditovaných předáků a politických uskupení, která řídili, nebo pozměňovala jejich směřování. Jako potvrzení správnosti podobných názorů sloužil na české poměry doslova epochální politicky policejní skandál, který propukl těsně před Velkou válkou, tzv. Švihova aféra.¹ Její podstata nebyla dokumentárně objasněna, a tak se nebylo co divit, že se stala – pokud jde o veřejnost – i předmětem poslanecké interpelace v Revolučním národním shromáždění a příslušné odpovědi ministra vnitra.

Nebudeme se jí zabývat i proto, že by šlo o směřování zavádějící. Česká politika v Předlitavsku a její nejvýznamnější předáci před válkou usilovali totiž o německo – české vyrovnání v českých zemích, především v Čechách, a dostávali se do velmi důvěrného styku s vládními činiteli. Možné to bylo i proto, že i druhá strana nabývala přesvědčení, že uzavření česko-německé dohody v Čechách začíná být podstatně důležité pro stabilizaci mocnářství ba snad i pro jeho přežití. Takové bylo „jádro věci“.

Hlavním odpůrcem českého úsilí o vyrovnání nebyla proto „koruna“, personifikovaná ministerským předsedou Karlem hrabětem Stürgkhem a zemským místodržitelem Františ-

1 Skandál vyvolal celé série novinových polemik a novinářských vyšetřování, do kterých se zapletl téměř každý z českých politiků. Iniciativně vystoupili Mladočeši, jimž sekundovali sociální demokraté, protože byli v opozici proti národním sociálům a tím i proti jejich vlivnému JUDr. Karlu Švihovi, českému soudci a důležitému poslanci jejich strany. Odlišně, avšak vehementně se do sporu vmísil i Masaryk, který byl odpůrcem rozšířeného „zrádcování“ jako nástroje politického boje. Definitivní jasno však nebylo do věci před válkou vneseno, neboť jasné důkazy o Švihově konfidentství nebyly po ruce. O tom svědčilo i to, že Masaryk už jako prezident ČSR požádal po návratu z ciziny důvěrně o solidní zprávu v té věci.

Mnozí chtěli učinit věc záležitostí veřejnou, neboť úzce souvisela s jednou z klíčových otázek české politiky v Předlitavsku. Následník a habsburský arcivévoda František Ferdinand, jenž byl ústřední postavou aféry, se totiž v rámci své protimaďarské orientace obracel o pomoc k nemaďarským lidovým stranám, zatímco v Čechách byl úzce spojen pouze s vysokou aristokracií země a českou občanskou politiku považoval za buď nepřátelskou, či bagatelní (tím také se lišil poměr slovenských elit k věci od českých). Za takového stavu by měl průlom „konopišťské“ politiky do občanských kruhů (a naopak občanské politiky do „konopišťské“) nemalý význam. Stačí postavit vedle sebe rozdílnost postavení Milana Hodži a Karla Švihy, aby to bylo každému zřejmé.

Věc se dostala do parlamentu. Příslušnou interpelaci (zda byl dr. Šviha konfidentem policie – nebo mužem „Konopiště“) podal JUDr. Václav Bouček a soudruzi již 3. prosince 1918 (parlamentní tisk č. 112), tj. prakticky hned po ustavení Revolučního národního shromáždění V zákoně lhůt, dne 28. ledna 1919, na ni odpověděl příslušný ministr vnitra Antonín Švehla (tisk č. 423) velmi stručně: „...Ze spisů policejních vychází najevo, že Dr. Šviha udržoval styky s vládou a s kruhy, jichž střediskem byl zámek konopišťský, aby na směr politiky své strany vykonával vliv.“ Tím byla Švihova záležitost mj. vyřazena z problémů udavačské agentury. Šviha sám, který se ještě během války pokusil o jakési oživení své kariéry, se stal politickou mrtvolou. Přesto byla Švihově aféře věnována pozornost i v následujících letech; příslušná literatura tu nebude však zmiňována.

kem knížetem Thun-Hohensteinem. Naopak, oba jmenovaní usilovali nezřídka jako prostředníci o zmíněnou dohodu a úzce spolupracovali právě s oním mužem, který se např. nejvíce zasloužil o rozpoutání Švihovy aféry, JUDr. Karlem Kramářem. Činili tak u vědomí, že německo-české vyrovnání a nikoli podřízení se expanzním plánům druhé říše může být pro podunajské mocnářství, propadající se do krize, spásné. Kramář si u knížete Thuna doslova podával dveře a jednání s ním bylo častým předmětem Thunových šifrovaných zpráv do Vídně. Nakonec se mezi vyjednavací objevili na české straně další muži č. 2 a 3, Antonín Švehla a Bohumír Šmeral – a ve finále i dosavadní odpůrce „vyrovnávaček“ T. G. Masaryk. Oč užší byly kontakty českých špiček s uvedenými předlitavskými státníky, o to směšnější byla představa, že by měli co dělat s donášením – třebaže vzájemné předávání důvěrných informací mezi oběma stranami bylo nutností, chtěly-li postupovat k cíli. Odpůrci jak české politiky, tak např. i zeměsprávce Thuna-Hohensteina byli němečtí nacionálové z Čech, chápající situaci jinak: obávali se, že by se mohli stát po česko-německém vyrovnání představiteli německé menšiny v zemích Koruny české a že by pozbyli privilegií, na něž si zvykli. Vypuknutí války proto přivítali a soustředili se na využití situace k tomu, aby si s Čechy definitivně vyřídili účty za pomoci spolupráce s militaristy a jim povolné částí aparátu státu, aniž by připustili obnovu českoněmeckých vyrovnávacích jednání.

Uvedené poměry měly vliv i na poměry, vládnoucí v kruzích policie. Výroky českých vrchních policejních komisařů, vyslychaných českým očistným Výborem po válce, mířících proti implantovaným komisařům německým, v nichž viděli dozorce nad sebou, jistě musíme brát s rezervou. Některé z nich však byly průkazné a souvisí i s personální změnou v osobě policejního prezidenta v r. 1915.

3. Začátek očisty, její systém a hlavní výsledky

Když se podařilo za dramatických převratových okolností zachytit pražský policejní archiv, zabalený na rozkaz policejního ředitele Gottfrieda Kunze rychle do beden a vypravený na přání vídeňského ministerstva vnitra na cestu vlakem za hranice tvořícího se nového státu, ukázalo se být bezpodmínečně nutné, řešit problém rychle a zásadně. Vždyť vše potvrdzovalo, že jde o věc neobyčejně vážnou. Ještě v atmosféře revoluční euforie byly ustaveny jakési malé „norimberské“ útvary, jež řešily však otázky národně státní a nikoli problémy policie. Nejdůležitějším z nich se zdál být 14. ledna 1919 ustavený Výbor pro potrestání válečných viníků. Šlo o útvar parlamentní, tj. poslanecký.² Zásadního významu pro naše téma nabyt parlamentní Výbor pro prozkoumání zabaveného policejního archivu pražského,³ který byl ustaven již 12. prosince 1918. Tehdy byli zvoleni jeho funkcionáři. Nutno uvést, že okolností zabavení tohoto archivu byly natolik dramatické a složité, že to nutně muselo mít v rozhodujících kruzích politiků za následek přesvědčení, že jde opravdu

2 Předsedou byl zvolen poslanec Česk(oslovenské) socialistické strany Josef Svozil, místopředsedou tajemník agrární strany Rudolf Beran, zapisovatelem původně anarchista, nyní český socialista JUDr. Theodor Bartošek. Mezi členy byl JUDr. Jan Herben (Československý demokratický klub – dále ČsDK), agrárník Bohumír Bradáč, sociální demokrat Felix Časný, spisovatel Josef Svatopluk Machar (za ČsDK) ad. Jednání se týkalo špičkových záležitostí jako zabavení obrovského jmění arcivévodky Bedřicha (Friedricha) Habsburského, resp. posléze habsburského majetku vůbec, vydání Zákona proti škůdcům zemským atd. – kterými se nebudeme zde vůbec zabývat (vše srov. Národní archiv, f. RNS/23).

Je nutné se zmínit i o speciální komisi (složené ze zástupců koaličních stran s vynecháním strany lidové), která šetřila decentní stejně jako spornou záležitost místopředsedy Maxmiliána hraběte Coudenhova, resp. jeho ženy Marie, obviněné ze pronevěry některých předmětů ze sbírek Červeného kříže. Šetření si vyžádal již mimo službu v Mariánských Lázních dlící místopředseda, aby čelil různým fámám.

3 Šlo o výbor parlamentní, jehož členy mohli být a byli výhradně poslanci, kteří skládali do rukou předsedy RNS přísahu o absolutní mlčenlivosti o náplni a postupu jednání, jež je zavazovala žádné osobě nic neprozradit, nic o jednání napsat, nikde o něm nepromluvit atd.

o prvořadou záležitost.⁴ Výbor se přirozeně ihned zabýval záležitostmi obdobného archivu v Brně. Úkolem byl pověřen poslanec a člen výboru Jaroslav Marcha, kompetenčně nejvíce povoláný – byl totiž tajemníkem „Moravské strany agrární“ (a členem agrárního poslaneckého klubu).⁵ Ten příslušnou zprávu vypracoval ihned, podal ji (a podepsal) a Výbor ji už 15. ledna 1919 (jistě s politováním) vzal jen na vědomí. Šlo totiž doslova o šok v několika směrech.⁶ Přiměl mne v každém případě k tomu, že otázku policejní občanské agentury na Moravě nemohu vůbec brát v potaz.

Složení Výboru lze rekonstruovat ze zápisů a prezenčních listin celkem přesně (není ovšem jisté, zda jeho složení bylo neměnné). Předsedou se stal poslanec sociální demokracie Karel Dědic (povoláním tehdy živnostník), členy JUDr. Antonín Hajn (ČsDK), redaktor Emil Špatný (ČSS), spisovatel Viktor Dyk (ČsDK), úředník Hypoteční banky Josef Šolle (ČSL, zvolen zapisovatelem), zmíněný Jaroslav Marcha, tajemník okresní nemocenské poklady Václav Johanis (ČSSD), ředitel tiskárny František Hummelhans (ČSSD), redaktor Jiří Skorkovský (ČSS), ředitel SDKN Ant. Svěcený (ČSSD), šéfredaktor Josef Vraný (agrární strana), ředitel Antonín Slavík (agrární – zvolen místopředsedou), tajemník Rudolf Beran (agrární strana). Z tohoto pléna byla zvolena pětičlenná permanentní komise (Dědic, Dyk, Šolle, Špatný, Vraný). Komise tedy opět kopírovala koaliční vládní uskupení.

4 Již 27. října 1918 (!), tj. ještě v předvečer českého převratu (avšak po převratu rakouskoněmeckém) dostal totiž pražský policejní prezident policejní rada JUDr. Gottfried Kunz, z Vídně rozkaz okamžitě zabalit archiv Státní policie (o ní viz dále) do beden a odeslat ho neprodleně do Vídně. Rozkaz to byl natolik tajný, že ani jeden z vedoucích úředníků Státní policie v Praze Čech JUDr. Richard Bienert, který nepožíval zřejmě dostatečné důvěry, o něm nevěděl. Nezjistil jsem, zda bylo již odhaleno, že tajně spolupracuje už od jara 1918 s Českou mafií. Nic o tom nesvědčilo. Využil však, že se likvidace archivů připravuje a informoval Jana Hajšmana (Hajšman, Mafie v rozmachu, str. 408). Archiv byl zabalěn do 74 beden a předán k odeslání. Zachycen byl až (či již) na nádraží v Nuslicích (některé zprávy uvádějí „ve Vršovicích“). To se stalo již za zcela nové situace na prezidiu pražského policejního ředitelství; JUDr. Richard Bienert byl totiž už 30. října (šlo jistě o jedno z nejrychlejších jmenování tak vysokého úředníka) jmenován jeho prezidentem. Kunz přišel do Prahy z Moravské Ostravy udělat na Presidiu pražského policejního ředitelství pořádek po řediteli Křikavovi, jenž se údajně zapletl do dluhů a hlavně byl z hlediska Vídně nespolehlivý. Vrchní komisař Slaviček ho však označil za „dobrého Čecha“, jenž byl ovšem „vázán povinnostmi“.

Zřízení o své vůli vagon odpojili, bedny vyložili a předali městskému úřadu ve Vršovicích. V zapečetěném archivu byla dle pozdější informace především kartotéka agentů a též situační zprávy o zemi – třebaže ty spálili „včas“ do ředitelství přijatí jako dokonale spolehliví komisaři Kislinger a Böhm. V porevolučních zmátcích některé bedny putovaly však až do Loun, jiné byly rozbity, další deponovány jinde v Praze. Až 30. ledna 1919 bylo vše, co bylo zachráněno, soustředěno pod zámek v jedné místnosti policejního ředitelství v Praze, jež byla dána uvedenému Výboru k dispozici – bylo to 56 beden (18 tedy chybělo!). Odehrály se však i kuriózní scény: např. známý dělnický důvěrník Karel Hrázský z Daňkovy továrny (v r. 1917 člen tamní Dělnické rady) dostal od jednoho železničního zřízence balík policejních spisů (jak se k němu dostal, nebylo uvedeno). Předal jej vzápětí do kompetentních rukou (viz protokoly Výboru z 12. prosince 1918–30. ledna 1919).

5 Marcha měl stálé bydlíště v Brně, v Praze bydlel v hotelu Palace.

6 Nový zeměsprávce Jan Černý, požívající velké důvěry českých politiků, za policejní ředitelství policejní rada Rychecký, a poslanci RNS redaktor Antonín Rouček (ČSSD), učitel Alois Konečný (ČSS), redaktor Lidových novin Arnošt Heinrich (ČsDK) a křesťansko sociální odborový tajemník Antonín Čuřík (ČSL) oznámili, že ještě před převzetím úřadů českými reprezentanty (proběhlo po pražském vzoru, avšak o den později, až 29. října, a v naší věci to mělo osudové následky) měl být archiv podle odpoledního rozkazu z Vídně 28. října (to již Vídeň zvěděla, co se děje v Praze) ihned transportován do Vídně. Asi v 19 hod. téhož dne byl však rozkaz změněn, protože transport nebyl již možný (nevíme, zdali Vídeň už věděla, že byl v Praze znemožněn) a proto místopředseda vydal rozkaz spálit okamžitě archiv na nádvoří místopředsedství (!).

Jan Černý nepřikládal věci však „většího významu“ (co mu také zbývalo – ZK). O obsahu archivu měl údajně přehled (z Marchovy zprávy plyne, že nemuselo jít snad výhradně o archiv policejní, nýbrž snad místopředsedský – či smíšený?). Policejní rada Rychecký se pokusil za policii sice učinit protipatření, dvorní rada Wacha však nařídil spálení. Začalo se pálit v noci a končilo se 29. října ráno v 7 hod. Když Rychecký „přišel do úřadu“, bylo již hotovo. Na svoji obranu uvedl, že tajné agenty neměli, třebaže se někteří k takové službě sami hlásili, „ale byli odmrštěni“ (!). Za to, jak uvedl, byl on udán ve Vídni dvěma muži (následují dvě jména, jež by ukazovala na konfidentáž). Připustil jen existenci anonymních písemných udání, jež pocházela buď „z německých kruhů“, či „ponejvíce z řad židovských“. Závěr zněl: „**Ani jeden z českých politických lidí ničeho nám neprozradil ani za plat, ani za úslužnost nebo s ohledem k nám.**“ (Protokol schůze z 15.1.1919 s přílohou Marchovy zprávy).

Ke studiu akt policejního archivu si ustanovil Výbor komisi důvěrníků, kteří byli též vzati pod přísahu. I tady byl výběr dirigován politickými hledisky. Stali se jimi právník Antonín Bouček (coby redaktor Ústředního dělnického knihkupectví a nakladatelství – Bouček však figuroval politicky v těchto dobách i u realistů a ČSS), historik Dr. Josef Kazimour (Agrární strana), úředník zemského úřadu Jaroslav Malý (ČsDK), Jindřich Trnobranský (ČSS), Vendelín Šolle (ČSL). Připojen k nim byl dodatečně učitel Václav Janda (za realisty). Všem byla poskytována měsíčně remuneration 500 K.⁷

Kromě soustředování a vyhodnocování zpráv důvěrníků prováděl sám Výbor výslechy významných policejních úředníků, o kterých bylo známo, že byli specializováni na sledování české politiky, resp. vedoucích českých politiků s úkolem provádět proti nim příslušná opatření. Byli to vrchní komisaři Jaroslav Klíma a Karel Slaviček. Oba dva byli předvoláni před Výbor a obsáhle referovali o své činnosti v průběhu února 1919 a potom ještě na zvláštní žádost výboru k některým otázkám, jež vyvstaly v průběhu práce Výboru. K tomu, aby mohli vypovídat, byli úředně (tj. Dr. Bienertem) zbaveni povinnosti mlčení. Dostat takto před vyšetřovací stolicí se nepodařilo německé úředníky Presidia policejního ředitelství, policejní komisaře (s titulem policejního rady) Viktora Chuma, Dr. Kislingera a Janky (který byl jmenován posléze vedoucím protišpionážního oddělení)⁸, kteří byli specializováni na zahraniční otázky (prakticky na československý exil jak politický, tak vojenský). Všem se podařilo po 28. říjnu 1918 uprchnout. Nejen vyšetřovatelé, nýbrž zvláště Klíma a Slaviček v nich viděli zavilé nepřátele Čechů, kteří dokonce (patrně za panování ředitele Křikavy) intrikovali za zády policejního ředitele přímo s Vídní. Vysílání bývali buď do Švýcarska či do východních dobytých území.

Před Výborem vypovídal i komisař hrabě Boos-Waldek (hlavně v záležitosti Václava Klofáče⁹). Údajně Coudenhove, který si Boos-Waldecka 2. června 1917 zavola, přímo neřekl: „Udělejte z něho konfidenta.“ Smysl jeho žádosti byl však jasný. Boos-Waldeck se měl vymluvit odkazem, že se poptá specialistů na českou politiku komisařů Klímy a Slavička. Když pak spolu o věci mluvili, dohodli se, že to je „svinstvo“, že o ničem stejně nevědí a že se to „hodí pod stůl.“ Již následujícího dne Boos-Waldeck sdělil negativní

7 Stranická příslušnost je uváděna v tomto příspěvku vždy tak, jak stanovil první Seznam členů Národního shromáždění československého, bm, br., vydaného zřejmě ještě před koncem r. 1918.

8 Toto oddělení bylo vytvořeno na žádost AOK (tj. Arnee-Ober-Kommando) a vyňato ze Státní policie v užším slova smyslu. Obě instituce měly však sídlo v Praze I, Bartolomějské ulici. Viktor Chum „zahraniční“ oddělení zprvu vedl a během války se často pohyboval v zabraných územích Ukrajiny a Ruska s cílem sledovat tu československý exil. O Jankově působení na východě viz Paulová, M.: Tajný výbor Mafie, str. 503–; Hajšman, J. Mafie v rozmachu, str. 271–275.

9 Jak B-W naznačil (sloužil na pražském místodržitelství od roku 1903 a od r. 1907 tvořila součást jeho referátu na PM i státní policie) ne jednou, svou důvěrou ho poctil vícekrát místodržitel Maxmilián hrabě Coudenhove. Konkrétně uvedl, že když se jednalo o amnestii pro české politiky, zavola si ho 2. 6. 1917 a říkal mu, že premiér Clam-Martinic se přímo hrozí, že by se Klofáč měl vrátit do říšské rady. (Jak je známo, Klofáčův případ byl raritou a ostudou rakouské justice. Byl „preventivně“ zatčen již v září 1914 a přestože by mohly pro jeho styky s činiteli carského Ruska být proti němu vzneseny žaloby, nestalo se tak, protože se neprozdíraly. Tak byl uvězněn ve vyšetřovací vazbě až do července 1917, aniž by bylo proti němu vzneseno obvinění. Když byl pak propuštěn, neexistoval právní důvod, proč by neměl znovu obdržet poslanecký mandát.) U vědomí Klofáčovy situace premiér Clam Boos-Waldeckovi (nikoli naopak B-W Clam-Martinicovi!) naznačoval, zda by nebylo možno Klofáče zdiskreditovat obviněním, že byl podporován vládou „a dokonce policejním ředitelstvím“. (Více viz Zdeněk Kárník, Habburk, Masaryk či Šmeral. Socialisté na rozcestí, Praha 1996, str. 149–151)

S jakým úmyslem Výbor vyslýchal v té věci Boos-Waldecka není sdostatek jasné, neboť k tomu bodu vypovídal i Klíma již 14. 2. B-W mohl tudíž jen ověřovat jeho výpověď, nebo ubezpečovat Výbor, že nebyl učiněn přece jen pokus Václava Klofáče získat během jeho věznění pro policejní konfidentáž. Obě výpovědi se však přesně shodovaly. Jisté je, že ne právě čestný manévř (přednesený šlechticem šlechticovi) Clam-Martinicovi nevyšel. Šlo o důležitou věc, protože ostatní národní sociální poslanci byli odsouzeni a poté amnestováni (Choc, Vojna, Netolický a Buřival), a do parlamentu se vrátit nemohli. Klofáč, protože nebyl nejen odsouzen, ale dokonce ani obžalován, se znovu ujal poslaneckého mandátu (jako ostatně jen vojenským nasazením trestaný Jiří Stříbrný a beztrestný Otakar Hübschmann).

závěr Coudenhovovi.¹⁰ Emil Špatný, sám za války odsouzený, vězněný a amnestovaný, na schůzi Výboru se při výslechu komisaře Klímy zeptal, zda by se z Klofáče ten agent přece jen dal udělat. Načež Klíma odpověděl: „To se dá zkonstruovat. Když dva policejní úředníci dosvědčí, že je konfidentem, tak jím je.“¹¹

Jak je patrné, policie mohla být využívána k „pracím“, jež měly ke cti daleko a snažily se dělat z opozičních politiků zdiskreditované loutky záměrů svých či vládních. Jaksi naruby svědčí o těchto postupech případ Bohumíra Šmerala, jehož krátce před výše uvedeným případem zmiňovaný Clam-Martinic lákal neúspěšně do vlády. To byl však již Clam více politickou mrtvolou než čím jiným, a perspektivním mužem oné doby se stával Artur hrabě Polzer-Hoditz, záhy jmenovaný šéfem císařova kabinetu. Polzer-Hoditz byl zřejmě hybatelem císařova konečného rozhodnutí provést menší převrat v mocnářství – tj. svolat říšskou radu, nechat na ní zástupce národů přednést vlastní národní programy, zlikvidovat (Clamův) plán nahradit německo-české vyrovnávací jednání vládním oktrojem (tj. provést „vyrovnání“ po dohodě Němců s vládou jejím nařízením) a amnestovat všechny politické vězně včetně těch, kteří byli již odsouzeni k smrti (jako např. JUDr. Karel Kramář a JUDr. Alois Rašín). A tehdy se onen hybatel zvratu Polzer-Hoditz obrátil jako na člověka hodného důvěry a potřebné kvalifikace právě na vrchního komisaře Klímu, aby mu řekl, jak se dívá na to, že se císař zabývá myšlenkou jmenovat Šmerala ministrem – jak řekl Výboru Klíma. Narážky na to, jak to bylo se Šmeralovou spoluprací s policií, vyznívaly po takovýchto výkladech samozřejmě jako směšné.¹² Pražská policie, či přesněji některé její osobnosti, měly tedy sloužit i jako zprostředkovatelé a informátoři při delikátních jednáních na nejvyšší úrovni. Ty tam byly situace roku 1915, kdy státní úřady vydaly Album velezrádců, obnášející asi 1 500 jmen.

Uvedení komisaři nejmenovali z významnějších českých lidí jako spolupracovníka státní policie ani jednoho. Úřad vedl samozřejmě seznam konfidentů, se kterými pracoval. Prověřil ho a systematizoval uvedený Výbor pro prozkoumání zabaveného policejního archivu pražského, resp. jeho komise důvěrníků, která ho plénu předložila 23. května 1919. Kromě Karla Švihy se v něm vyskytují jména politicky bezvýznamná, třebaže některá byla známá veřejnosti. Jejich nositelé totiž jako udavači nabyli jisté proslulosti a „lid“ o nich věděl. Seznam je uváděl i s některými výklady a komentáři¹³ Seznam komise byl doplněn seznamem těch, kteří tajné policii své služby nabídli, nebyli však jako konfidenti přijati,

¹⁰ srov. Protokol schůze Výboru 26. 2. 1919 – NA/RNS/23.

¹¹ Tamtéž; více viz Kárník, Z.: *Habsburk...*, c.d., str. 150.

¹² Jen proto, aby nevznikl o situaci falešný obraz, musím dodat, že Šmeral považoval své jmenování ministrem za nemožné. Návrhy i později odmítal, resp. vzkazoval do Hofburgu, že by musely být provedeny zásadní reformy (ČSSD je specifikovala již v červnu 1917 ve Stockholmu programem instalace spolkového podunajského soustátí včetně státu československého) a pokud jde o personálie, pak by podmínkou jmenování Šmerala ministrem bylo i jmenování českého agrárníka, patrně Antonína Švehly či JUDr. Karla Viškovského. Radikální český tisk prožblebl tehdy i ministerskou designaci prof. PhDr. Jaroslava Golla. Více viz Kárník, Z. *Habsburk...*, c. d., str. 100, 152–159. Šmeral sám podrobně zdokumentoval svoji válečnou činnost špičkového politika v polemice s Českým slovem v r. 1924 (B.Š. Historické práce, Příloha (str. 333–498).

¹³ Jako příklad uvedu jméno Jana Křtitele Maštaliře, Karla Drzky, Karla Vohryzka, Aloise Kankovského.

a seznamem udavačů vojnů a zajatců.¹⁴ Soupisem těchto „pouličních“ a „hospodských“ udavačů se však nezabývám.¹⁵

Dotazy zástupců politických stran na zasedání Výboru mířily někdy na osobnosti, o nichž byly v dotyčné straně jisté pochybnosti. Takovým případem měl být např. poslanec Vojna. Oba komisaři však odmítli, že by s policií spolupracoval. Některé případy doznali, šlo však o bezvýznamné, resp. bezvlivné osoby. Vojenská udání se týkala zpravidla těch, kteří už vstoupili do legií, do České družiny v Rusku apod.

4. Prověřený policejní aparát a jeho nové osudy

Všichni výše uvádění komisaři či vrchní komisaři nebyli prostými zaměstnanci Pražského policejního ředitelství a obecně – spolupráce policejních konfidentů (důvěrníků) z řad občanstva s policií, nebyla záležitostí policie obecně. Uvedení policejní komisaři se stali totiž zaměstnanci Státní policie (ve skutečnosti politické policie), zřízené v době, kdy si to vyžádal zájem do krize upadající monarchie vzato obecně.

Státní policie byla ustavena jako samostatné oddělení policejního ředitelství, pověřené vedením policejních konfidentů podle zhodnocení situace pražského místodržitele Karla Coudenhova, když neutuchaly nebezpečné pokusy o atentáty a sabotáže. Tehdy pověřil (samozřejmě za souhlasu ministerstva vnitra, řízeného Eduardem hrabětem Taafem, který krátce na to k ministerskému křeslu vnitra připojil i křeslo premiérské), Prezidium pražského policejního ředitelství zřízením „Státní policie“ a do jeho čela postavil Němce, policejního radu Viktora Chuma. Stalo se k 1. 7. 1893. K němu byli připojeni později Dr. Jaroslav Klíma a Karel Slaviček jako znalci českého prostředí, ze kterého pocházeli,¹⁶ a „řada detektivů“ jak uvedl při výsledku vrchní komisař Slaviček; v březnu 1914 byli posíleni Dr. Kellnerem a pak Dr. Kislingerem.

Jedním z nově přijatých byl i JUDr. Richard Bienert, který od jara 1918, kdy se fronty již vyhranily, spolupracoval s Českou mafií tak pevně, že o tom byla sepsána z jeho strany za státní policií a ze strany odboje Janem Hajšmanem tajná dohoda (či smlouva), kterou se kryly obě strany. Její důležitost tkvěla v prvním, pokud je mi známo, průniku odboje do řad jeho úhlavního nepřítele, přestože sotva mohlo jít o agenturu v agentuře. Možnost

14 NA/RNS/23, Výbor..., Protokol schůze 23. 5. 1919. Některé detaily jednání byly zajímavé. Když se např. Rudolf Beran ptal, zda s policií nespolečněval někdo z agrární strany, např. Šafr, Klíma odpověděl, že „také strana agrární vůbec nikdy ve státní policii nikoho neměla.“ Na rozdíl od toho „neodvislých socialistů“, tj. anarchistů bylo zapsáno hodně (výše uveden byl např. Vohryzek a Drzka). „Vojenské“ případy byly někdy zcela nevinné, udávaly ty, kteří vstoupili např. do České družiny – a byli tedy zcela rakouskou státní mocí nepostizitelní. Že je čekala v případě zajetí velmi pravděpodobně poprava jako vlastizrádce, to věděli. Vážnější byly případy jiné, kdy spolubojovník udal kamaráda za úmysl vzdát se a vstoupit do legií. Šetření takových případů by bylo samozřejmě mimořádně náročné.

15 Publikovat u vedený seznam bez věcného komentáře, který by předpokládal v některých případech značně náročné šetření – a někdy s problematickými výsledky – nebudu. Uvedené případy nejsou voleny náhodně. Šlo o konfidenty, jež zpravidla jejich „domovské“ organizace již odhalily, třebaže o tom neměly dostatek hodnověrných důkazů.

16 Klíma uvedl svůj výsledek životopisem, v němž např. uvedl: je synem venkovského učitele, 25 let místostarosty Sokola, 30 let starosty Ústřední matice školské, zakladatele v „Černém Kostelci“ (tj. K. nad Černými lesy) odboru Národní jednoty severočeské atd. Jen on věděl, co jeho syn na policii dělá. Po absolvování práv byl přítelem Aloise Rašína, Karla Baxy. Nemohl najít uplatnění, až mu prof. Pečírka řekl, že právě léčí policejního ředitele Křikavu, mohl by se přimluvit, místo vzít a pak zase odejít. Přátelé ze studií mu to schvalovali, že mají na policii „svého člověka“. Až 1915 se dostal ke Státní policii. Byl dr. Gellnerem udán, ušel zatčení, jen potrestán. Zachránil ho komisař Slaviček, když prohlásil, že G. považoval za zrádce i knížete Thuna, hraběte Boos-Waldecka ad. Vrchní komisař Slaviček sloužil u Státní policie 14 let (!). Při jednom výsledku na Výboru řekl příznačně: „...ze stanoviska objektivního, velectění pánové, musil bych říci, že jsme vinní potom /když jsme vinní my – ZK/ všichni.“ (stenogram z 12.2. 1919). Vždy odmítal metody provokatérské, které prosazoval Chum. Různých akcí se musel účastnit, mnoho lidí však zachránil atd. Podrobněji se však přechody jednotlivých komisařů z oddělení do oddělení zabývat nemůžeme.

ovlivňovat kroky Státní policie byla nepatrná. Jan Hajšman, důvěrník a zpravodajce odboje se přihlásil a byl přijat státní policií, resp. Richardem Bienertem, jako tajný agent pod pseudonymem Jan Sedláček a podával policii podrobné zprávy o činnosti zvláště České strany socialistické. Byly sestavovány ovšem na základě dohody s činiteli odboje tak, aby neškodné informace byly proplétány informacemi zavádějícími. Pobíral za svou činnost odměny, jež byly ukládány na spořitelní knížku s názvem „Budoucnost“.¹⁷

Uvedené případy a historie z oné působnosti pražské Státní (politické) policie, jež mířily do elit a špiček české a rakouské politiky byly voleny samozřejmě pouze jako typizující příklady. Čtenář si jistě dobře povšiml, že se všechny od sebe navzájem velmi odlišují a vlastně jen představují jakési vnější rámce onoho nejvyššího poslání rakouské policie v době už akutního ohrožení mocnářství – a jistě mi promine, že se ani nesnažím vykládat vlastní téma v širších souvislostech a předpokládám jejich znalost.

Vrátíme-li se k letmo načrtnuté praxi činnosti Výboru pro prozkoumání zabaveného policejního archivu, pak stojí za uvedení, že referoval o výsledcích své práce poprvé v RNS v květnu 1919, postupně však veřejnost ztrácela o jeho zjištění zájem v souvislosti s tím, jak utuchal zájem tisku. Závěrečnou zprávu přednesl na 131 schůzi RNS 24. března 1920, tedy krátce před vypršením funkčního období RNS. Byla přijata bez připomínek.

Závěr

Tolik základní fakta o „Výboru ku prozkoumání zabaveného policejního archivu pražského.“ Snad ještě chybí poznámka o osudech dvou protagonistů – českých specialistů pražské politické policie, vrchních policejních komisařů Slavička a Klímy. Po jejich životních osudech jsem se samostatně nepídil, třebaže by to bylo někdy zajímavé ba jímavé.¹⁸ Bylo by však chybné domnívat se, že např. Dr. Klíma, nepochybně nejdůležitější v českých záležitostech byl tak „věrným Čechem“, jak rád uváděl, vždy. V letech 1915 a 1916, kdy vše naznačovalo, že Ústřední mocnosti mají a budou mít ve válce vrch, se podle několika svědectví choval Klíma velmi mírně řečeno problematicky.¹⁹

17 Informováni byli z odboje Václav Klofáč (jehož se věc zvláště týkala), Gustav Habrman, Josef Scheiner, Cyril Dušek a samozřejmě Přemysl Šámal (nikoli Antonín Švehla). Viz Archiv Národního muzea, f. Šámal/97; Jan Hajšman, *Mafie v rozmachu*, str. 255–277. Musím doznat, že když jsem držel poprvé v rukou podrobnou „Sedláčkovu“ zprávu o zasedání užšího vedení ČSS, nevěřil jsem vlastním očím: byla podána prakticky přes noc po zasedání a obsahovala množství informací. Když jsem se seznámil s výše uvedenou dohodou Hajšman-Bienert, pokusil jsem se informace dekódovat, ale posléze jsem to vzdal. Kariéra Jana Hajšmana, muže tajných informací, tehdy startovala. Nijak náhodou byl vzat po válce do Švehlova ministerstva vnitra jako vedoucí zpravodajského oddělení; jeho činnost se tím však nevyčerpávala.

18 Duch provinciální bezstarostnosti dýchá např. ze slov Jana Heidlera, líčícího, jak si „radikálové“ zvykli na procházky po vltavském nábřeží, při kterých se tolik debatovalo a kterak se k nim občas připojovali komisaři Klíma a Slaviček, s nimiž se znali z dob studií. Vše se dělo v poklidu, neboť obě strany věděly, o co jde (Jan Heidler, *Rok 1917. Projevy českých spisovatelů*, Praha 1921, str. 40.). Klíma pocházel z vlastenecké sokolské rodiny na údajně se dal ke státní policii proto, aby tam Češi měli „svého člověka“. Dostal se tam do potíží, udal ho jeho kolega, dr. Kellner (více viz výše). Slaviček zase o sobě říkal, že zachránil hodně lidí, jmenovitě prof. Jedličku, také že pracoval ve prospěch Živnobanky a dovolával se k tomu svědků. Oba považovali za zloducha státní policie Viktora Chuma.

19 Účastnil se prohlídky letní vily Oličových v Řevničově na Rakovnicku, kde pobývali v létě Benešovi, kam také zazdili Masarykův archiv, jehož objevení by mnoho lidí těžce poškodilo, a odkud také Edvard Beneš prchal v září 1915 do ciziny. Jednal údajně úporně a hrubě a stejně se choval např. při výslechu pí Aloisie Linhartové, jež převázela do Prahy zašitú v knoflíku šatů tajnou zprávu exilu. Měla prozradit Dr. Františka Soukupa, jehož chtěl Klíma dostat do „knoflíkového“ procesu. Policie shledala k tomu v Praze na 60 Soukupů, Klíma vyslýchal Linhartovou od 3 hodin v noci do 11 hod. a „takřka šlel a křičel: Však to máte všechno marný, ten dr. Soukup se bude houpat a vy všichni se budete houpat s ním“ (Archiv Národního muzea, *Mafie/34* (dopis Františka Soukupa).

Usilovná snaha Klímy a Slavička stát se přijatelnými i pro službu v ČSR nakonec uspěla. Již v březnu 1919 se zástupce ministerstva vnitra ČSR dotázal, zdali během tamního vyšetřování vyšlo něco najevo, co by bylo na závadu dalšího využití vrchních policejních komisařů Karla Slavička a Dr. Jaroslava Klímy. Výbor 28. března odpověděl, že dává svolení „k prozatímní službě. Prozatímní proto, jelikož vyhledávání a vyšetřování není ještě skončeno.“²⁰ Tak bylo zpola vyhráno. Na základě dobrého zdání komise důvěrníků ze září 1919 byli oba vrchní komisaři přes různé časopisecké kampaně rehabilitováni.²¹ Dr. Klíma nakonec udělal i velmi slušnou republikánskou kariéru, když byl později jako jeden z nejzkušenějších československých policejních úředníků vyslán ve funkci zemského policejního prezidenta na Podkarpatskou Rus.

Za zmínku stojí v této souvislosti i osudy JUDr. Richarda Bienerta, začínajícího v jeho 25 letech (1906) kariérou u pražské Státní policie, pokračujícího po 30. říjnu 1918 léta v jejím čele, odkud přešel jako viceprezident do zemské správy v Čechách a 1939 ji převzal jako její prezident. Od roku 1942 se stal ministrem vnitra protektorátní vlády a v lednu 1945 přibral k tomuto křeslu i křeslo premiérské s pověřením zastupovat státního prezidenta Háchu. Zatčen byl ihned v květnu 1945 a odsouzen Národním soudem – ke třem letům vězení (aby byl již v květnu 1947 předčasně z vězení propuštěn). Ani ne o dva roky později ve věku nedožitým 68 let zemřel. Jeho kariéra byla tedy nejstrmější jak cestou nahoru, tak dolů. Nicméně, výše trestu, je mu byla udělena, vypovídá výmluvně: ani on se nedopustil subjektivně hanebných činů, jen dotáhl onu bídnou líchu národa v jeho životním nebezpečí za bezmocného už státního prezidenta do konečných konců.

Každého asi napadne myšlenka, jak služba u policie nepřátel národa překroutí osudy jejích prominentů v parodii na lidskou důstojnost. Nejsou však osudy těchto policistů spíše krystalicky čistým obrazem osudů elity podstatné části tohoto národa?

Pražské policejní ředitelství, Státní (politická) policie a její informátoři z řad občanstva v převratných dobách Velké války očima očištného Výboru pro prozkoumání policejního archivu v letech 1918–1920

Zdeněk Kárník

Abstrakt

V době politické krize mocnářství zřídil zemský místodržitel v Praze roku 1893 Státní (politickou) policii ke sledování nepřátelských osob a hnutí; byla pověřena nábořem a řízením konfidentů. Přijala a povýšila na vrchní komisaře i Čechy z vlasteneckých rodin, vzdělané právníky. Za světové války zobecněl ve veřejnosti názor, že mezi konfidenty jsou i významní čeští politici. Když se za převratu v říjnu 1918 pokusila policie archiv Státní policie vyvézt či spálit, byl tím názor posílen. Parlament zřídil očištnou komisi k prozkoumání zachráněného archivu, před níž vypovídali i čeští vrchní policejní komisaři.

Přesto, že Soukup své životní osudy rád dramatizoval, výslech byl nepochybně na rakouské poměry hrozný, tím spíš, že nebyl veden na půdě armádního soudnictví.

²⁰ NA, AFS, RNS/23, Protokol Výboru z 1. dubna 1919.

²¹ Jednání na plénu Výboru bylo dramatické, když se komisař Slaviček pokusil další výpovědi o konfidentech podmnít rehabilitací komisařů (viz protokol ze 14. 2. a 19. 9. 1919 – NA/RNS/23). Někteří členové Výboru žádali k věci výpovědi dalších svědků.

Vyšlo najevo, že žádný významnější český politik s policií nespolupracoval (jen před válkou prozrazený Karel Šviha, informující následníka trůnu). Seznam konfidentů, komisi sestavený, obsahoval jen politicky bezvýznamná jména. Oba vrchní komisaři (Klíma, Slavíček) byli rehabilitováni a převzati do služeb československé policie.

Klíčová slova: Státní policie; konfidenti; rehabilitace

Prague Police Headquarters, State (political) Police and Its Informers during the Great War in Eyes of the Committee to Study the Police Archive in 1918–1920

Abstract

During the political crisis of the Austrian-Hungarian empire in 1893 the land mayor of Bohemia – Der Statthalter – in Prague established the State (political) police to watch the activities of „hostile“ persons and movements. It was entrusted to recruit and control informers. State Police recruited and promoted to the position of its Chief Officer (Oberkommissar) even two Czechs patriotic families, well educated lawyers. During the Great War there was a widely accepted idea in public that there were a number of Czech top-politicians serving as informers of the State Police. This idea was reinforced by the police effort to move the State Police archive to Vienna or to destroy it during the revolution of October 1918. By the end of 1918 the Committee for the Study of Police Archive was established by the Czechoslovak parliament with the task to study the preserved archive. It has interrogated both above-mentioned Chief Officers of Czech origin. In the end it was found that no really important Czech politician collaborated with State Police (with the exception of Karel Šviha, the informer of the successor to the throne, Ferdinand d'Este – his case became known even before the war). The list of informers produced by the Committee contained only the politically unimportant persons. Both Chief Officers (Klíma and Slavíček) were rehabilitated and recruited to serve in Czechoslovak police.

Keywords: State police; informers; rehabilitation